

ЕНЕОЛІТ ТА ЕПОХА БРОНЗИ

УДК 93/94>008(31)(399)

DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2020.1\(29\).390](https://doi.org/10.33782/eminak2020.1(29).390)

ВІД ЯНШАО ДО ТРИПІЛЛЯ: РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВ ДАВНІХ ХЛІБОРОБІВ У V-IV ТИС. ДО Н.Е.

Михайло Відейко

Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ, Україна)

e-mail: my.videiko@kubg.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8708-0749>

В один і той самий час культурні комплекси Яншао і Трипілля-Кукутень пройшли подібний шлях суспільного розвитку, неодмінними компонентами якого стали поява великих поселень, у тому числі й укріплених, з великого розміру громадськими спорудами, ці поселення стають осередками ремісничого виробництва. Дослідники, по суті, однаково визначають їх, як протоміста.

Різниця між Яншао та Трипіллям-Кукутень полягає в тому, що на Сході поступальний розвиток суспільства до створення міської цивілізації було продовжено, а на Заході – мав продовження на іншій території.

Ключові слова: енеоліт, культура Трипілля-Кукутень, культура Яншао, суспільства давніх хліборобів, поселення-протоміста

Майже сто років тому Юган Андерссон відкрив у Китаї давню хліборобську культуру Яншао. Вже у першій публікації він порівняв зроблені ним знахідки посуду із відомими на той час культурами мальованої кераміки – Трипілля в Україні та Анау у Середній Азії, вважаючи, що культура Яншао виникла внаслідок західних впливів¹. У ХХ ст. ця точка зору, яка корінилася не лише у порівнянні археологічних матеріалів, але й популярній серед європейських археологів ідеї «Прабатьківщини», була поставлена під сумнів китайськими археологами. Слід нагадати, що ідеї Ю. Андерссона у 20-ті – 30-ті рр. ХХ ст., були достатньо відомі і серед дослідників трипільської культури², та отримали в Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. «друге життя» серед сучасних її поціновувачів³ і користуються популярністю навіть при плануванні між-

¹ Andersson J.G. An Early Chinese Culture. Bulletin of the Geological survey of China [Peking] 5. 1923. P. 23-24.

² Козловська В., Курінний П. Передмова. Трипільська культура на Україні. Київ, 1926, III.

³ Лашук Ю. Українське Трипілля, китайське Яншао і сучасне Поділля // Артанія. 2010. № 1. С. 59-62; Стрелкова А.Ю. Трипілля та яншао: символіка орнаментів кераміки // Культурологічні студії. 1999. № 2. С. 103-117.

народних заходів культурного спрямування⁴.

Зазначимо, що на відміну від трипільсько-яншаоської теми, зв'язки неолітичних і ранньобронзових культур з території Китаю із регіонами Середньої Азії, нехай і у більш пізній час, згодом отримали археологічне підтвердження⁵.

На наш погляд більш цікавою, аніж тема «Прабатьківщини», виявилася тема суспільного розвитку та історичної долі суспільств давніх хліборобів, створення ними перших цивілізацій. Свого часу нами було зроблено спробу порівняти Трипілля з ранніми хліборобськими культурами Месопотамії відповідного періоду⁶. У цьому плані історичний досвід давніх хліборобів, належних до культурних комплексів Трипілля, Анау та Яншао (в V-IV тис. до н.е) у світлі сучасних археологічних досліджень може бути порівняний і виглядає досить повчальним. Цьому сприяли нові дослідження як культури Яншао, так і трипільської. Ця тема привертає нині увагу багатьох дослідників, як в Китаї та Україні, так і поза їх межами⁷. Далі буде описано ці сторони буття віддалених одна від одної давніх цивілізацій упродовж V-IV тис. до н.е., тобто 7000-5000 років тому.

Культура Яншао: два тисячоліття прогресу

Зауважимо, що лише два десятиліття тому генезу китайської цивілізації розпочинали з пам'яток бронзового віку типу Ерлітоу, коли вже існували досить великі укріплені міста з палацовими комплексами, розвинене ремесло (у тому числі бронзолварне), поховання знаті різного рівня⁸. Двотисячолітня епоха Яншао (5000-3000 рр. до н.е) і навіть наступні культури III тис. до н.е. виглядали на цьому тлі типовою хліборобською «передісторією», в якій не було ні поселень-протоміст, ні монументальної архітектури, ні розвиненого ремесла й інших атрибутів цивілізації⁹.

Однак археологічні дослідження культурного комплексу Яншао в останні десятиліття привели до відкриття ієрархії з різних за розмірами укріплених поселень, з громадськими спорудами різного розміру та призначення, слідами ремесла, майнового розшарування тощо, що дало підстави місцевим дослідникам не лише шукати саме там початків процесів, що привели до появи цивілізації бронзового віку, але й відсунути їх початок принаймні на два тисячоліття вглиб праісторії¹⁰.

Якщо на ранньому етапі культури, тобто між 5000-4000. рр. до н.е., поселення займали територію до 5 га, при вирахуванні археологами середньої щільності заселення 53,5 чол./га¹¹ там могло проживати до 300 осіб. З'являються перші паростки спе-

⁴ Тендер на розробку та демонстрацію VR-музею «Трипілля» та анімованої презентації про зв'язок між культурами Трипілля та Яншао для роботи національного стенду на міжнародній виставці 2018: China international import expo. URL: <https://fsr.org.ua/adv/21092018-tender-na-rozrobku-ta-demonstraciyu-vr-muzeyu-trypillya-ta-animovanoyi-prezentaciyi-pro>

⁵ Li Shuicheng. A Discussion of Sino-Western Cultural Contact and Exchange in the Second Millennium BC Based on Recent Archeological Discoveries. *Sino-Platonic Papers*, 97. 1999. Pp. 1-29.

⁶ Відейко М.Ю. До питання про порівняння процесів становлення перших цивілізацій: Месопотамія та Стара Європа (VI-IV тис. до н.е) // Записки НТШ. 2007. № 253. С. 90-114.

⁷ Shelach-Lavi G. *The Archaeology of Early China*. Cambridge University Press, 2015. P. 95-140, 373.

⁸ Массон В.М. Первые цивилизации и всемирная история. Кишинев: Высшая антропологическая школа, 2005. С. 117.

⁹ Ibid. С. 114-116.

¹⁰ Li Liu. *The Chinese Neolithic: Trajectories to Early States*. Cambridge University Press, 2005; Li Xinwei. *The Later Neolithic Period in the Central Yellow River Valley Area c. 4000-3000 DC* // Underhill A.P. (Ed.). *A Companion to Chinese Archaeology*. Wiley-Blackwell, 2013. Pp. 213-235.

¹¹ Li Liu. Op. cit. P. 78-79.

ціалізованого ремесла у галузі гончарства – горни, відносно невеликі, на 4-9 посудин, знайдені на території поселень, територія яких обмежена укріпленнями. Крім того централізовано виготовляють сокири з каменю, відбувається обмін не лише сировиною, але й готовими виробами¹².

Між 4000-3500 рр. до н.е., на середньому етапі культури Яншао, ситуація змінюється. Виявлено поселення значні за розмірами. Так, селище Хіро¹³ займало 40 га, Lingbao – 90 га¹⁴. Якщо щільність забудови була такою, як і на попередньому етапі, то населення подібних селищ могло досягати вже 2140-4815 чол. З'являються значні за розмірами будівлі громадського призначення. Будівля F105¹⁵, досліджена на поселенні Хіро, була квадратною у плані і по зовнішньому контуру займала 516 м², а площа кімнати становила 204 м². Її підлога була вирівняна та пофарбована у червоний колір. На думку дослідників, у спорудженні будівлі могли брати участь люди і з навколишніх селищ, а у цей період місцеве суспільство демонструє більш складну організацію, ніж на попередньому етапі¹⁶.

На пізньому етапі культури Яншао (3500-3000 рр. до н.е.) площа поселень досягає 100 і більше гектарів: Dadiwan – 100, Anban – 70 га. Зберігається традиція спорудження громадських будівель, цього разу в окремих секторах селищ. Площа споруди F405 з селища Dadiwan становила 270 м², в тому числі кімнати – 150 м². Діаметр розташованого в центрі кімнати круглого в плані вогнища – 2,34 м. Споруду визначено як громадську будівлю та/або резиденцію знаті¹⁷. Схоже, що розміри громадських споруд певною мірою залежали від розмірів селищ та кількості мешканців у них. Так, на 70 га площею селищі Anban велика квадратна будівля F3 мала площу лише 165 м²¹⁸.

На великих поселеннях з'являється новий тип споруд великих розмірів, які за архітектурою та плануванням нагадують традиційні палацові комплекси Китаю доби середньовіччя. У Dadiwan досліджено прямокутну в плані будівлю F901 з вогнищем діаметром 2,9 м розглядають як подібну до палацу. Вона є частиною комплексу споруд загальною площею 420 м², в якому серед керамічних виробів виявлено мірки для зерна¹⁹.

Великі будівлі стали не єдиними виразами будівельних можливостей громади. Усі згадані селища мали укріплений периметр, який включав рови, землебитні стіни, укріплені ворота²⁰. На їх зведення, зауважимо, витрачено значно більше зусиль і ресурсів, аніж на громадські будівлі різного призначення.

У наступний період Лонгшан виникають селища площею понад 200 га – це Liangchengzhen (246 га) і Taosi (понад 300 га). Останнє мало укріплення у вигляді стін. На поселеннях існували традиційні види ремісничих виробництв – гончарне та знарядь з каменю. Також простежено сліди виготовлення престижних виробів, зокрема, із жадеїту²¹.

¹² Ibid. P. 81-82.

¹³ Тут і далі назви поселень культури Яншао в тексті статті подаємо у транслітерації латинкою з метою уникнення непорозумінь.

¹⁴ Li Liu. Op. cit. P. 83-84.

¹⁵ Докладніше: Wei Xingtao. The Yangshao House F105 at the Xipo Site, Lingbao, Henan // Chinese Archaeology, 2011, 4/1. P. 71-75, fig. 1-2.

¹⁶ Li Liu. Op. cit. P. 84-85.

¹⁷ Ibid. P. 86-87.

¹⁸ Ibid. Fig. 4.10

¹⁹ Ibid. Fig. 4.8, 4.9.

²⁰ Ibid. P. 93-94, fig. 4.12.

²¹ Ibid. P. 108-111.

Таким чином, упродовж двох тисячоліть існування культури Яншао послідовно зростала чисельність населення, кількість і розміри поселень. З'явилися спочатку великі громадські будівлі, а потім і споруди палацового типу, укріплення оточують поселення різних розмірів. Відбувається становлення ремісничого виробництва, у тому числі і пов'язаного з престижними речами. Все це, на думку дослідників цих пам'яток, вказує на трансформацію суспільної організації ранньохліборобського населення, утворення прототипів міських центрів упродовж IV тис. до н.е., що створило передумови урбанізації та виникнення найдавніших держав у наступні часи²².

Трипілля: від розквіту до занепаду

Що ж відбувалося упродовж V-IV тис. до н.е. на територіях, зайнятих культурним комплексом Трипілля-Кукутень? Між 5000-4300 рр. до н.е. відбувалося розширення ареалу розселення на схід – спочатку у басейн Південного Бугу, а потім – до Дніпра. Близько 4600-4500 рр. до н.е. починають виникати локальні – вірогідно племінного рівня групи, які різняться головно набором посуду по способам декорування (мальований – заглиблений орнамент у різному співвідношенні)²³. З'являються перші поселення площею у кілька десятків гектарів, у тому числі й укріплені, з монументальними спорудами громадського призначення. Причому останні відомі як на відносно великих, так і на малих поселеннях. Для деяких локальних груп можна говорити про існування центрів площею у декілька десятків гектарів в оточенні менших поселень. Прикладом може бути епонімне поселення Трипілля у Подніпров'ї та його околиця²⁴.

З появою мальованого посуду відбувається ускладнення гончарного виробництва, винаходять двоярусні гончарні горни, що стало кроком до появи ремісничого виробництва. Вже в цей період набуває розвитку металургія (в тому числі – з використанням місцевої сировини) та металообробка²⁵. При цьому навіть найвіддаленіші групи трипільців на сході мають власне виробництво металу.

Після 4300 р. до н.е. спостерігаємо стрімке зростання розмірів поселень – до 200 і більше гектарів. Найбільше їх виникає у межиріччі Південного Бугу та Дніпра, де, починаючи з Володимирівської групи, у межах подібних утворень виникає ціла ієрархія різних за розмірами центрів. Один з них – площею понад 200 га (Небелівка для однойменної групи (238 га), Тальянки (340 га) для томашівської групи) – відіграє роль «столиці». Паралельно можуть існувати центри у 80-200 га, а також менші поселення (від 2-3 до 10-12 га). Слід зауважити, що в цей час усі локальні групи на схід від Дністра мали великі поселення – за винятком Коломийщинської групи²⁶.

Принаймні частина великих поселень мала укріплення. Основним видом укріп-

²² Ibid. P. 113-116.

²³ Для етапу VI ситуація докладно розглянута у праці: Бурдо Н.Б. Структура и социальные модели культуры Кукутень А-Триполье VI // *Stratum Plus*. 2018. № 2. С. 17-34.

²⁴ Видейко М., Бурдо Н., Слесарев Е., Видейко М.М. Новые исследования эпонимного памятника трипольской культуры // *Revista Arheologică. Serie nouă*. 2019. Vol. XV (1). С. 65-76; Видейко М., Улау Р., Слесарев Е., М.М. Видейко, Новые исследования на поселении трипольской культуры этапа VI-II Коломыйцив Яр // *Tyragetia*. 2017. Vol. XI (1). С. 55-66.

²⁵ Kloczko W.I., Manichev V.I., Kompanec G.S., Kovalchuk M.S. Wychodnie rud miedzi na terenie Ukrainy zachodniej jako baza surowcowa matalurgii kolorowej w okresie funkcjonowania kultury trypolskiej // *Folia Praehistorica Posnaniensia*. Poznań, 2003. Vol. XI. S. 47-78.

²⁶ Видейко М.Ю. Комплексное изучение крупных поселений трипольской культуры. V-IV тысячелетия до н.э. Saarbrücken: Lambert, 2013. С. 171.

лень, які вдалося дослідити, є палісад. Вони виявлені на поселеннях Небелівка, Майданецьке²⁷. Спорудження укріплень, периметр яких міг досягати кількох кілометрів, вимагали значних зусиль і природних ресурсів²⁸.

Набуває небачених раніше масштабів зведення громадських споруд (так званих «мегаструктур»). Завдяки магнітній зйомці нині зафіксовано понад 110 таких об'єктів, чітко помітна ієрархія між ними, оскільки в межах однієї пам'ятки зафіксовано споруди різних розмірів²⁹. Дві з них розкопано, це будівля у Небелівці розмірами 60×20 м³⁰ та у Майданецькому – розмірами 23×15 м³¹. Перша з них вірогідно була головним храмом на поселенні, друга – храмом для частини громади поселення. Так само, як укріплення, громадські будівлі вимагали значних трудових витрат і ресурсів, порівнюваних із спорудженням десятків житлових споруд.

Усі великі поселення в цей період вже мали власне виробництво керамічного посуду із використанням багатоканальних гончарних горнів, які без перебільшення можна вважати технологічною ознакою розвиненого ремесла. На поселенні Тальянки нараховано аномалії від 74 горнів, у Майданецькому – 19, Петренах – 21 (і це лише на частині площі поселень, яка була охоплена магнітною зйомкою)³². У цей час виникає спеціалізоване масштабне виробництво знарядь з кременю у різних регіонах трипільської культури³³. Зростають масштаби виробництва металевих знарядь, зброї та прикрас, причому йдеться про розробку власних технологій їх створення³⁴. У технологічному відношенні на цей час Трипілля-Кукутень адаптує практично усі основні техніко-технологічні досягнення енеоліту³⁵, навіть створює власні зразки транспортних засобів – сани.

Період після 3500 – до 3000 рр. до н.е. стає часом зникнення культурного comple-

²⁷ Burdo N., Videiko M.Y. Nebelivka: From Magnetic Prospection to New Features of Mega-Sites // Müller J., Rassmann K., Videiko M.Y. (Editors). Trypillia-Megasites and European Prehistory 4100-3400 BCE. Themes in Contemporary Archaeology, 2. London/New York Maney Publishing, 2016. P. 95-116.

²⁸ Відейко М.Ю. Зброя та військова справа у давніх хліборобів Європи у VI-IV тис. до н.е. (Історія зброї та військової справи. Альманах № 2). Київ: Видавець Філюк, 2019.

²⁹ Hofmann R., Müller J., Shatilo L., Videiko M., Ohlrau R., Rud V., Burdo N., Dal Corso M., Dreibrodt S., Wiebke K. Governing Tripolye: Integrative architecture in Tripolye settlements // PLoS ONE. 2019. № 14 (9). P. 1-54.

³⁰ Відейко М.Ю., Бурдо Н.Б. «Мегаструктура» – храм з трипільського поселення біля с. Небелівка // Культурний комплекс Кукутень-Трипілля та його сусіди: Збірка наукових праць пам'яті В.О. Круца. Львів: Астролябія, 2015. С. 309-336.

³¹ Hofmann R., Müller J., Shatilo L., Videiko M., Ohlrau R., Rud V., Burdo N., Dal Corso M., Dreibrodt S., Wiebke K. Op. cit. P. 34-49.

³² Korvin-Piotrovskiy A., Hofmann R., Rassmann K., Videiko M., Brandstatter L. Op. cit. P. 221-252; Відейко М. Многоканальные гончарные горны в трипольской культуре и развитие гончарного ремесла // Tyragetia, s.n. 2019. Vol. XIII [XXVIII], nr. 1. С. 9-26.

³³ Скакун Н.Н. К вопросу о кремнеобработывающем производстве эпохи энеолита в юго-восточной Европе // Археология. 1996. № 3. С. 124-128; Цвек Е.В., Мовчан И.И. Новый производственный комплекс трипольской культуры по добыче и обработке кремня // Развитие культуры в каменном веке. Санкт-Петербург, 1997. С. 142-143; Бибииков С.Н. О ранних формах ремесленного производства. Домашние промыслы и ремесло // Тез. докл. расшир. заседания сектора Сред. Азии и Кавказа АН СССР. Институт археологии. Ленинград, 1970. С. 3-6.

³⁴ Клочко В.И., Кизименко А.В. Древний металл Украины. Киев: ООО издательский дом «САМ», 2017. С. 10-23; Рындина Н.В. Древнейшее металлообработывающее производство Восточной Европы. Москва: «Едиториал УРСС», 1998. С. 136-150.

³⁵ Відейко М.Ю. Кукутени-Трипілля: в пошуках технологічного прогресу // Stratum Plus. 2017. № 2. С. 119-132.

ксу Трипілля-Кукутень, його трансформації у низку утворень, населення яких поступово втрачає більшість досягнень у різних сферах – від суспільного життя до технологій. Власне, наслідки цього процесу дослідники вже давно називають «зникненням трипільської культури».

У цей час ще існують подекуди великі поселення, але їх розміри скорочуються. Показовою є ситуація у Косенівській групі, яка наслідувала Томашівській у Буго-Дніпровському межиріччі. Якщо на початку її існування тут були два відносно великі центри – Косенівка (близько 70 га) та Вільховець (110-180 га)³⁶, то на 3300 рр. до н.е. центральні поселення займають до 30 га – Шарин³⁷. Для наступного часу відомі лише невеликі поселення, які налічували максимум кілька десятків споруд – приміром, такі, як Аполянка³⁸.

Таким чином, на прикладі Трипілля-Кукутень ми бачимо, як упродовж двох тисяч років місцеві суспільства пройшли шлях від виникнення великих поселень – протоміст до їх занепаду. При цьому відбувалися зміни у поділі праці, розвиток ремесел та обміну.

Висновки. В один і той самий час культурні комплекси Яншао і Трипілля-Кукутень пройшли подібний шлях суспільного розвитку, неодмінними компонентами якого стали поява великих поселень, у тому числі й укріплених, з великого розміру громадськими спорудами, ці поселення стають осередками ремісничого виробництва. Дослідники по суті однаково визначають їх як протоміста.

Різниця між Яншао та Трипіллям-Кукутень полягає в тому, що на Сході поступальний розвиток суспільства до створення міської цивілізації було продовжено, а у регіоні Трипілля – зупинився на два тисячоліття. Якщо ж розглядати цю тему у масштабах Південно-Східної та Східної Європи, то упродовж III тис. до н.е. подібний перехід відбувався у деяких регіонах, зокрема, на території Еллади³⁹.

Короткий огляд розвитку культурних комплексів Яншао та Трипілля-Кукутень наочно демонструє важливість і продуктивність порівняльного методу у вивченні давніх суспільств, зокрема, процесів ранньої урбанізації, початок яких простежується у культурних комплексах, які належали давнім хліборобам V-IV тис. до н.е. у різних частинах світу. Їх початок залежав, насамперед, від динаміки розвитку цих суспільств, а не сторонніх впливів або запозичень. Технологічні досягнення (в тому числі у виробництві мальованого посуду) могли бути адаптованими лише за наявності певних передумов.

³⁶ Бузян Г.М. Косенівка // Відейко М.Ю. (ред.). Енциклопедія трипільської цивілізації. Т. II. Київ: Укрполіграфмедіа, 2004. С. 252-253; Відейко М.Ю. Вільховець // Відейко М.Ю. (ред.). Енциклопедія трипільської цивілізації. Т. II. Київ: Укрполіграфмедіа, 2004. С. 99; Дудкін В.П. Вільховець. План поселення за даними археолого-магнітометричних досліджень // Відейко М.Ю. (ред.). Енциклопедія трипільської цивілізації. Т. II. Київ: Укрполіграфмедіа, 2004. С. 99-100.

³⁷ Куштан Д. Керамічний комплекс пізньотрипільського поселення // Шарин III. Дяченко О., Менотті Ф., Рижов С., Бунятян К., Кадров С. (ред.). Культурний комплекс Кукутень-Трипілля та його сусіди. Збірка наукових праць пам'яті Володимира Круца. Львів: «Астролябія», 2015. С. 429-439.

³⁸ Rassmann K., Ohlrau R., Hofmannet R., Mischka K., Videiko M.Yu., Burdo N.B., Müller J. High precision Tripolye settlement plans, demographic estimations and settlement organization // Journal of Neolithic Archaeology. 2014. № 16. Fig. 36.

³⁹ Bennet J. The Aegean Bronze Age Eds // W. Scheidel, I. Morris, R. Saller. The Cambridge Economic History of the Greco-Roman World. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. P. 175-210; Pullen D.J. Introduction: Political Economies of the Aegean Bronze Age // Ed. D.J. Pullen. Political Economies of the Aegean Bronze Age Papers from the Langford Conference, Florida State University, Tallahassee, 22-24 February 2007. Oxford; Oakville: Oxbow Books, 2010. P. 1-10.

REFERENCES

- Andersson, J.G.** (1923). An Early Chinese Culture. *Bulletin of the Geological survey of China [Peking]*, 5, 1-68.
- Bennet, J.** (2007). The Aegean Bronze Age Eds. In **Scheidel, W., Morris, I. & Saller, R.** *The Cambridge Economic History of the Greco-Roman World*. Cambridge: Cambridge University Press, 175-210.
- Bibikov, S.N.** (1970). O rannikh formakh remeslennogo proizvodstva. Domashnie promysly i remeslo [About the early forms of craft production. Home crafts and craft]. In *Tezisy doklada rasshirenogo zasedaniia sektora Srednei Azii i Kavkaza AN SSSR. Institut arheologii.* (pp. 3-6). Leningrad [in Russian].
- Burdo, N.B.** (2018). Struktura i socialnye modeli kultury Kukuten A – Tripolie VI [The structure and social models of culture Kukuten A – Tripolie VI]. *Stratum Plus*, 2, 17-34 [in Russian].
- Burdo N. & Videiko M.Y.** (2016). Nebelivka: From Magnetic Prospection to New Features of Mega-Sites. In: **Müller J., Rassmann K. & Videiko M.Y. (Eds.)**. *Trypillia-Megasites and European Prehistory 4100-3400 BCE*. Themes in Contemporary Archaeology, 2. London/New York Maney Publishing, 95-116.
- Buzian, G.M.** (2004). Kosenivka [Kosenivka]. In **Videiko, M.Yu. (Ed.)**. *Entsyklopediia trypils'koi tsyvilizatsii*, (Vol. II, pp. 252-253). Kyiv: Ukrpolihrafmedia [in Ukrainian].
- Dudkin, V.P.** (2004). Vilkhovets. Plan poselennia za danymy arkheoloho-mahnitometrychnykh doslidzhen [Vilkhovets. Settlement plan according to archaeological and magnetometric studies]. In **Videiko, M.Yu. (Ed.)**. *Entsyklopediia trypils'koi tsyvilizatsii*, (Vol. II, pp. 99-100). Kyiv: Ukrpolihrafmedia [in Ukrainian].
- Hofmann, R., Müller, J., Shatilo, L., Videiko, M., Ohlrau, R., Rud, V., Burdo, N., Dal Corso, M., Dreibrodt, S. & Wiebke, K.** (2019). Governing Tripolye: Integrative architecture in Tripolye settlements. *PLoS ONE*, 14 (9), 1-54.
- Klochko, V.I. & Kizimenko, A.V.** (2017). *Drevnii metall Ukrainy* [Ancient metal of Ukraine]. Kiev: OOO izdatelskii dom «SAM» [in Russian].
- Kloczko, W.I., Manichev, V.I., Kompanec, G.S. & Kovalchuk, M.S.** (2003). Wychodnie rud miedzi na terenie Ukrainy zachodniej jako baza surowcowa matalurgii kolorowej w okresie funkcjonowania kultury trypolskiej. *Folia Praehistorica Posnaniensia*, (Vol.XI, pp. 47-78). Poznań [in Polish].
- Korvin-Piotrovskiy, A., Hofmann, R., Rassmann, K., Videiko, M., Brandstatter, L.** (2016). Pottery Kilns in Trypillian Settlements. Tracing the Division of Labour and the Social Organization of Copper Age Communities. In: **Müller, J., Videiko, M. & Rassmann, K. (Eds.)**. *Trypillia-Megasites and European Prehistory*, (pp. 221-252). London and New York.
- Kozlovskaya, V. & Kurinnyi, P.** (1926). Peredmova [Introduce]. In *Tripilska kultura na Ukraini*, (pp. III-IV). Kyiv [in Ukrainian].
- Kushan, D.** (2015). Keramichniy kompleks piznotripil'skoho poselennia Sharyn III [Ceramic complex of the late Trypillia settlement]. In **Diachenko, O., Menotti, F., Ryzhov, S., Buniatian, K., Kadrov, S. (Eds.)**. *Kulturnyi kompleks Kukuten-Trypillska ta yoho susidy*. (pp. 429-439). Lviv: «Astrolabiia» [in Ukrainian].
- Laschuk, Yu.** (2010). Ukrainiske Trypillia, kytayske Yanshao i suchasne Podillia [Ukrainian Trypillia, Chinese Yangshao and modern Podillia]. *Artaniia*, 1, 59-62 [in Ukrainian].
- Li Liu** (2005). *The Chinese Neolithic: Trajectories to Early States*. Cambridge University Press.
- Li Shuicheng** (1999). A Discussion of Sino-Western Cultural Contact and Exchange in the Second Millennium BC Based on Recent Archeological Discoveries. *Sino-Platonic Papers*, 97, 1-29.
- Li Xinwei** (2013). The Later Neolithic Period in the Central Yellow River Valley Area c. 4000-3000 BC. In **Underhill, A.P. (Ed.)**. *A Companion to Chinese Archaeology*, (pp. 213-235). Wiley-Blackwell.
- Masson, V.M.** (2005). Pervye tsyvilizatsii i vseмирnaia istoriia [The first civilizations and world history]. Kishinev: Vysshiaia antropologicheskaiia shkola [in Russian].
- Pullen, D.J.** (2010). Introduction: Political Economies of the Aegean Bronze Age. In **Pullen, D.J. (Ed.)**. *Political Economies of the Aegean Bronze Age Papers from the Langford Conference, Florida State University, Tallahassee, 22-24 February 2007*. Oxford; Oakville: Oxbow Books, 1-10.
- Rassmann, K., Ohlrau, R., Hofmann, R., Mischka, K., Videiko, M.Yu., Burdo, N.B. & Müller, J.** (2014). High precision Tripolye settlement plans, demographic estimations and settlement organization. *Journal of Neolithic Archaeology*, 16, 96-134.
- Ryndina, N.V.** (1998). Drevneishee metalloobratyvaushee proizvodstvo Vostochnoi Evropy [The oldest metal-working production in Eastern Europe]. Moskva: «Editorial URSS» [in Russian].
- Skakun, N.N.** (1996). K voprosu o kremneobratyvauschem proizvodstve epokhi eneolita v Yugo-Vostochnoi Evrope [On the issue of flint processing of the Eneolithic era in Southeastern Europe]. *Arkheolohiia*, 3, 124-128 [in Russian].

- Strelkova, A.Yu.** (1999). Trypillia ta yanshao: symbolika ornamentiv keramiki [Trypillia and Yanshao: symbolism of ceramic ornaments]. *Kulturologichni studii*, 2, 103-117 [in Ukrainian].
- Shelach-Lavi G.** (2015). *The Archaeology of Early China*. Cambridge University Press.
- Tzvek, E.V. & Movchan, I.I.** (1997). Novyi proizvodstvennyi kompleks tripolskoi kultury po dobyche i obrabotke kremnia [A new production complex of Tripolie culture for the extraction and processing of flint]. In *Razvitie kultury v kamennom veke* (pp. 142-143). Sankt-Peterburg [in Russian].
- Videiko, M.Yu.** (2004). Vilkhovets [Vilkhovets]. In **Videiko, M.Yu. (Ed.)**. *Entsyklopediia trypilskoi tsyvilizatsii*, (Vol. II, p. 99). Kyiv: Ukrpolihrafmedia [in Ukrainian].
- Videiko, M.Yu.** (2007). Do pytannia pro porivniannia protsesiv stanovlennia pershykh tsyvilizatsiy: Mesopotamiia ta Stara Yevropa (VI-IV tys. do n.e) [On the question of comparing the processes of formation of the first civilizations: Mesopotamia and Old Europe (VI-IV millennium BC)]. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka*, 253, 90-114 [in Ukrainian].
- Videiko, M.Yu.** (2013). *Kompleksnoe izuchenie krupnykh poselenii tripolskoi kultury. V-IV tysyachelettiia do n.e.* [Comprehensive study of large settlements of Tripolie culture. V-IV millennium BC]. Saarbrücken: Lambert [in Russian].
- Videiko, M.Yu.** (2017). Kukuteni-Trypillia: v poshukah tehnologichnogo progresu [Kukuten-Trypillya: in search of technological progress]. *Stratum Plus*, 2, 119-132 [in Ukrainian].
- Videiko, M.** (2019). Mnogokanalnye goncharye gorny v tripolskoi kulture i razvitie goncharnogo remesla [Multichannel pottery horns in Trypillian culture and the development of pottery crafts]. *Tyragetia, s.n.*, Vol. XIII [XXVIII] (1), 9-26 [in Russian].
- Videiko, M.Yu.** (2019). *Zbroia ta viiskova sprava u davnikh khliborobiv Yevropy u VI-IV tys. do n.e.* [Weapons and military affairs of the ancient farmers of Europe in the VI-IV millennium BC.]. Kyiv: Filiuk [in Ukrainian].
- Videiko, M.Yu. & Burdo, N.B.** (2015). «Megastruktura» – hram z tripilskoho poselennia bilia s. Nebelivka [«Megastructure» – a temple of the Trypillia settlement near the village Nebelivka]. In: *Kulturnyi kompleks Kukuteni-Trypillia ta yoho susidy*. (pp. 309-336). Lviv: Astroliabiiia [in Ukrainian].
- Videiko, M., Burdo, N., Slesarev, E. & Videiko, M.M.** (2019). Novye issledovaniya eponimnogo pamyatnika tripolskoi kultury [The new investigations of Trypillia Culture eponymous site]. *Revista Arheologică, Serie nouă*, Vol. XV (1), 65-76.
- Videiko, M., Ohlrau, R., Slesarev, E. & Videiko, M.M.** (2017). Novye issledovaniia na poselenii tripolskoi kultury etapa BI-II Kolomyitsiv Yar [New investigations at the Trypillia BI-II site of Kolomyitsiv Yar]. *Tyragetia. Serie nouă*, Vol. XI (1), 55-66 [in Russian].
- Wei Xingtao** (2011). The Yangshao House F105 at the Xipo Site, Lingbao, Henan. *Chinese Archaeology*, 4 (1), 71-75.

Mykhailo Videiko

(Kyiv Borys Grinchenko University, Kyiv, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8708-0749>

From Yangshao to Trypillia: The Development of Early Agricultural Societies in the 5th-4th Millennia BCE

Almost a hundred years ago, Johan Andersson discovered Yangshao prehistoric agricultural culture in China. Just in his first publication, he compared his findings of pottery with known at that time cultures of painted pottery Trypillia in Ukraine and Anau in Central Asia, believing that the culture of Yangshao originated from western influences. In our opinion, the issue of social development and the historical fate of early agricultural societies, the appearance of their first civilizations, is more relevant than the search for a common *ancestral home*.

At the same time, the cultural complexes of Yangshao and Cucuteni-Trypillia have gone a similar way of social development, the indispensable components of which are the establishment of large settlements, among them, fortified ones, large public buildings, and these settlements become the centers of handicraft production. The scholars define them as some kind of proto-cities.

The difference between Yangshao and Cucuteni-Trypillia is that in the East, the progressive

development of society leading to the creation of urban civilization continues, while in the West in Trypillia region, it stops for several millennia. If we consider this issue concerning South-East and East Europe, then during the 3rd millennium BCE a similar transition takes place in some regions, including the territory of Hellas.

A brief overview of the development of Yangshao and Cucuteni-Trypillia cultural complexes clearly shows the importance and efficiency of the comparative method in the study of early societies, including the early urbanization processes, which begin in cultural complexes belonging to early agricultural societies of the 5th-4th millennia BCE in different parts of the world. Their beginning depends primarily on the dynamics of the development of the societies themselves, rather than on outside influences or borrowings. The development of techniques (including painted pottery making) can only be adapted if certain prerequisites are met.

Keywords: Eneolithic, Cucuteni-Trypillia culture, Yangshao culture, early agricultural societies, proto-city settlements

Надійшла до редакції / Received: 21.11.2019

Схвалено до друку / Accepted: 17.01.2020